

JEAN HARITSCHELHAR EUSKALTZAINBURU
OHIARI OMENALDI-ARGITALPENA
«Iker» Bilduma: 21. zenbakia

Bilbo, 2008-I-24

JEAN HARITSCHELHARREN OMENALDIAN

Andres Urrutia, euskaltzainburua

Katea luzea bezain sendoa da, Euskaltzaindiaren historian, Jean Haritschelharrek osatu duena. Dela euskaltzain oso, dela kargu eta arduradun (euskaltzainburu zein euskaltzainburuorde), Jean Haritschelharrek betidanik eskaini dizkio Euskararen Akademiari bere ahala eta lana.

Bistan da, hortaz, ondo merezitako omenaldiari berea eman behar zaiola. Emok emaileari, egiok egileari, dio esaera zaharrak. Halaxe egin nahi izan dugu guk ere, zure euskaltzainkideok, zurekin batera Akademiaren egitekoetan ari garenok, omenaldi akademikoa antolatu dugunean. Helburua argi dugu: zuri itzuli, neurri txiki eta labur batean, liburu gisa, zuk zeuk Akademiari eskuzabal eman diozuna. Hartara, belaunaldi eta zeregin desberdinetako kideak gaituzu liburuaren egile, eta, erraz atzemango duzunez, badira hor tartean ere zure besarkada beroa jaso dutenak Euskaltzaindian lehendabizi sartzeko orduan.

Hitz bat ere kendu gabe, esan daiteke zu eta Villasante, Villasante eta zu, harako bikotea zaretela, Euskaltzaindiaren gobernuari molde berria ekarri diona, aldian aldiko eskakizunei eta premiei atea ireki dizkiena eta gizartearen iritzia aintzat hartu duena, akademia orori dagokion jakituria-maila gutxietsi gabe.

Har itzazu, beraz, Jean Haritschelhar jauna, zure euskaltzainkideon omena eta aipamena. Hor dituzu gure ahaleginak, zuk zeuk maite dituzun alorretatik hainbatetan zertuak: euskal literatura, historia, pilota, euskara, euskal klasikoak... Horietan guztietan zara trebe eta iaio. Horietan guztietan ere, maisu eta bidegile, gobernu-gizonak behar duena baztertu gabe.

Ekin eta jarrai. Horra gure leloa, gure esanahi nagusia. Horrek eramaten gaitu, aurrenik, zuri eskerrak ematera eta ohore eskaintzera, bikain egindako lanarengatik. Hurrenik, horrek guztioi eskatzen digu, eginkizun ditugun horietan, halako adore eta kemena izatea, gu ere, zure antzera, euskararen eta Euskal Herriaren mesederako saia gaitezen.

ESKER HITZAK

Jean Haritschelhar

Euskaltzainburu jauna
eta euskaltzain kideak,

M. le Président de l'Office Public de la Langue Basque (E.E.P.)
et représentants du Conseil d'Administration,

Agintari jaun-andereak.

Gaur hemen bildu zareten guziei:
aratsalde on eta ongi etorri.

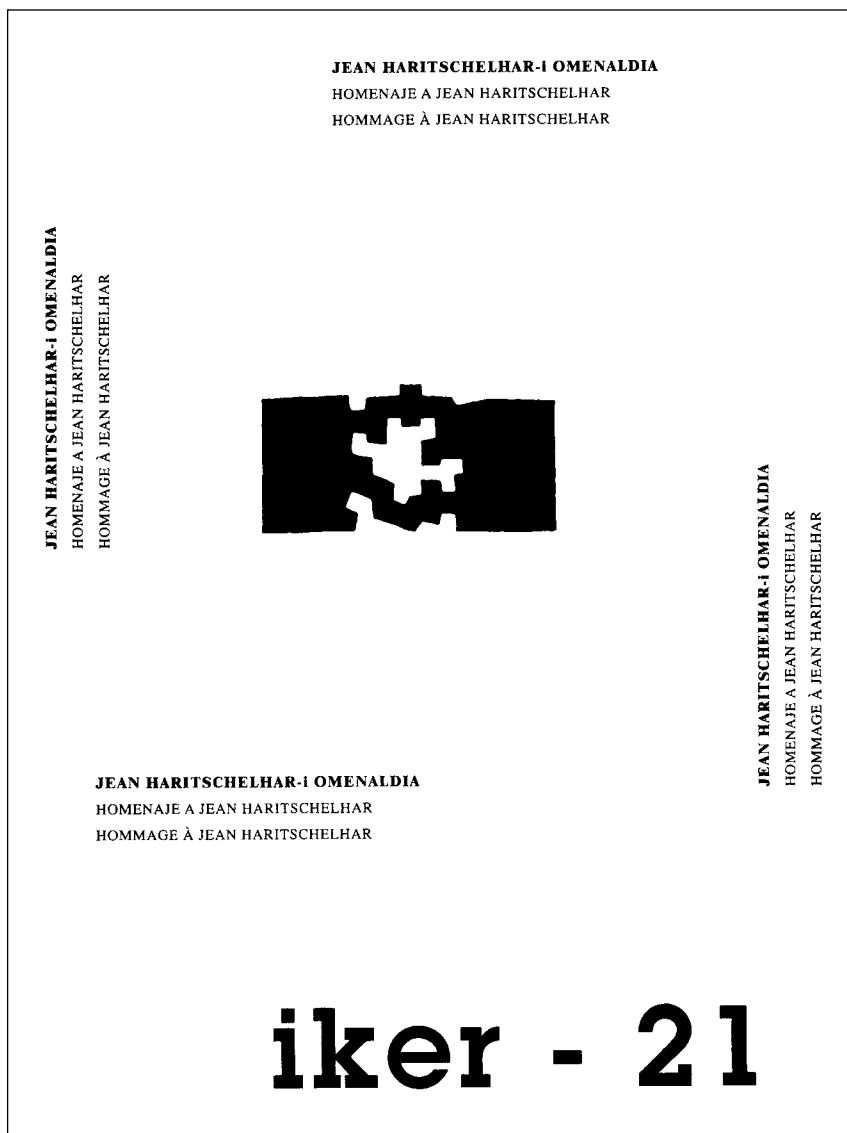
Hona non den etorria ohorezko tenorea, ohore euskaltzainburu ohiarentzat Euskaltzaindiak eskaintzen diolarik hemen Bilbon, bere egoitzan, hainbeste jenderen aitzinean omenaldi berezi bat, «eskerrak bihurtuz euskal Akademiaren egitekoetan hainbeste parte harturik eta orokorkiango euskararen alde hain jarraituki jokaturik» gomitak dioen bezala.

Jakin zazue, zuk euskaltzainburu jauna eta, denbora berean, euskaltzain kide guziek, entzunik ere euskaltzainburuaren hitzaldia, senditzen dudala bihotzean holako ximiko bat laudorio zama horren pean. Ohore doblea, omenaldi hau egiten delakotz Iparraldeko Euskararen Erakunde Publikoko agintarien aitzinean, etorriak honara hitzarmen baten sinatzeko, horrek erakusten duela hizkuntzari buruz sekula baino gehiago sortzen eta sendotzen direla lokarriak Iparraldearen eta Hegoaldearen instituzioen artean, egiaztatuz aspaldi honetan euskaltzale ainitzen ametsa.

Hain zuzen ez zitekeen holakorik asma duela orain 46 arte, 1962an, berrikitan etorria nintzala Baionara euskal erakustokiko zuzendari, jin zitzaidalarik Aita Lafitte uztailaren azken egunean erraiteko bezperan izendatuak izan zirela bi euskaltzain berri, Aita Diharce-Iratzeder olerkaria eta ni. Berehala ihardetsi nion: «baina orain arte gauza guti egin dut euskararen alde!» Eta harek, irriño bat ezpainetan: «eginen dituzunak izanen dira lekuko.» Oroit naiz ere, urte baten buruan, Baigorriin egin nuelarik sarrera-mintzaldia bildu zirela orduko euskaltzainak, iparraldekoak dudarik gabe Aita Lafitte, Eppherre kallonjea, Dassance, beti gogoan dauzkadanak, bakoitzak bere eran egin bainaute izan naizen eta naizen euskaltzalea, eta ere Hegoaldetik jinikakoak pasapor-

tea zaukatekalotz Mitxelena, Irigaray, Arrue. Frankismo garaian bizi zen Hegoaldea, Iparraldea aldiz libertate eremu agertzen zen.

1968an Euskaltzaindiak hartu du bihurgune haundi bat, euskara batua finkatu lehenik eta bultzatu beharrez gero. Egitura berrituz, bide berri bati

lotzen zitzaion eta egiazki lanean jartzen. Hori izan da egiazko iraultza, denbora berean sortzen baitzen lan egiteko manera berri bat: elgarrekilako lana fagoratuaz batzordeen bitartez.

Lan sakonetan sartuz, euskara idatzia Orotariko euskal hiztegiarekin, euskara mintzatua, euskalkiak, Hizkuntza Atlasarekin, Gramatika azterketak Gramatika orokor bati buruz, Onomastikako estudioak eta arauak eskainiz, Literatura barnatuz jardunaldi eta kongresuen bitartez, Euskaltzaindiak lortu du onarpen osoa Euskal Herri guzian.

Frankismo garaia bukaturik, hasi da 1976eko otsailaren 26eko erret dekretoarekin, segitu gero 1979an Euskal Herriko autonomia estatutoarekin bere 6. artikuluan, Eusko Jaurlaritzak eta hiru foru aldundiek berretsirik, Nafarroa heldu zela geroxago 1986an euskararen foru legearekin bere 3. artikuluan.

Gogoan ditut egoitza honen eskaintza Bizkaiko foru aldundiaren ganik, barneko apaindurak Eusko Jaurlaritzak, hiru foru aldundiek eta Nafarroako gobernua ordainduak, kontutan hartuz ere Gasteizko, Iruñeako eta Donostia-ko ordezkariak, Baionakoa berrikitan Baionako udalaren eskutik. Gogoan ere Pauen egin zen bilkura oroitzagarria, zazpi Euskal Herrietako agintariek parte hartzen zutela, bilkura horrek erakusten zuela ofizialki kontseilu orokorraren ganikako ezagutza.

Urrats bat gehiago gaur, Euskaltzaindiak Euskararen Erakunde Publiko-arekin sinatu duen hitzarmenarekin, erakunde horretan sartuak direla frantses Estadua (Jaun prefeta gure artean dagoela), Akitaniako lurraldea (Frantxua Maitia lekuko), Kontseilu Orokorra (Max Brisson hitzarmenaren sinatzailea) eta Iparraldeko herrien sindikata (Vincent Bru buru duela).

Horiek guziak lortu ditu Euskaltzaindiak erakutsiz bere jokamolde profesionala, biltzen baititu bere batzordeetan Euskal Herri guziko Unibertsitateko ikerlerik hoberenak, haien lana errexten dutela Euskaltzaindiko enplegatu guziek, haiek ere parte hartzen dutela Euskaltzaindiaren egitasmo erraldoian.

Hona non den etorria eskertzeko tenorea. Barkatuko didazue eskerrik beroenak eskaintzen baldinbadizkiot lehenik hemen dagon ene espos-lagunari. Badu berrogeita hemezortzi urte ezkonduak garena eta beti ene ondoan egona da oposizioak preparatzen nituelarik Parisen, gero Agenen eta Baionan tesirako azterketak segitzen zituela, gordez beti ene lanen idazteko beharrezkoa nuen bakartasuna, onartuz ere etxetik kanpo ikerle, erakasle edo euskaltzainburu izanez, hartu ditudan egunak, asteak ere batzutan. Egiaz dirotzuet merezi duela omenaldi honen gozatzea enekin.

Eskerrak ere zuri euskaltzainburu jauna eta zuzendaritzari, aho batez onartu duzelakotz Beñat Oihartzabalek proposatu omenaldia, haren kudeaketa emanez Beñat berari eta Jose Luis Lizundiari. Ene adiskide haundiak diren biek artoski ereman dute beren lana, behar diren laguntzak bilatuz liburu honen burura eramateko. Eskerrik asko.

Azkenean eskertu nahi ditut opari honetan, paregabeko oparia baita enetzat, parte hartu duten guziak. Eskaini didazue zuen jakituria, eskaini ere ikertzeko eta idazteko hartu duzuen denbora, dakidalarik lanpeturik zaudetela denak. Zuen emaitzek erakusten didate enekilako daukazuen atxikimendua eta adiskidantza. Ekintza hunkigarri honen aitzinean, zer erran? Umilki eta zinez hunkiturik, bihotz bihotzez bihurtzen dizkitzuet eskerrik bizenak, eskerrak, bai, milaka.

JEAN HARITSCHELHARREN OMENALDIA

Beñat Oihartzabal, euskaltzainburuordea

Euskararen erakunde publikoko lehendakari jauna, Euskaltzainburua jauna, agintari jaun-andereak, adikiskideak, arratsalde on!

Nekez asma zitekeen egungoa baino parada egokiagorik euskaltzainek Jean Haritschelharri omenaldi honen egiteko. Izan ere, Euskaltzaindia abantzu 90 urteetara heltzen delarik, lehen aldia da mugaz harainditik hona, gure egoitza nagusira, bisitaz heldu zaizkigula euskararen ardura duten hango agintariak, modu horretan azken urteetan eta bereziki 2001ez geroztik izan diren erakunde loturei agerbide berezia emanez.

Honela, nolabait behar bezala bururatzen da Jean Haritschelharrek aspaldi honetan Iparraldean ere euskararen akademiaren ezagutarazteko egin lan luze, etengabea. Behar-beharrezkotzat zeukan lana, zeren baitzekien bi estaturen arteko mugaren gainean an ixtaklok bezala jarria den erakunde berezi honen ezagutzarekin lotua zela, sinbolikoki bederen, euskararen beraren eza-gutza publikoa ere.

Ez da oraino, zorigaitzez, euskaldunek nahi luketen bezalako ezagutza, zor zaiena eta Euskaltzaindiak aspaldi eskatu duen bezalakoa, oraindik ere ez baitu han euskarak legezko ezagutza beterik, ez ofizialtasunik. Bizkitartean, legearen isiltasun horretan, nola uka egiazko aitzinamendua egina izan dela Estatuaren, Eskualdearen eta Departamenduaren gerizapean Euskararen Era-kunde Publikoa eratzearekin.

Horregatik, pozgarri zait, eta uste dut, hori erranez euskaltzain guzien, eta bereziki mugaz haraindikoien sentimendua adierazten dudala, hemen, gure artean, Iparraldeko erakunde publiko ordezkariek baititugu. Presentzia horrek berak zerbait adierazten du, duarik batere gabe, azken bi hamarkadetan izan den bilakaerari eta aldaketei buruz. Egiazki ez zen bide hoberik Jean Haritschelharrek euskararen alde egin lanaren omentzeko.

Orok dakigunaz, izanak ditu jadanik Jean Haritschelharrek omenaldiak Euskal Herrian: lehenik, *doktore Honoris Causa* egin zuen Euskal Herriko Unibertsitateak 1992an, eta mugaz beste parteko unibertsitate lankideek ere 1999an haren ohoretan biltzar bat antolatu genuen Baionan, ondotik aktak bildurik liburu bat argitara emanez. Eusko Ikaskuntzak ere omenaldi hunkiga-

ria egin zion Baigorri zenbait urteren buruan, 2005ean, eta garaitsu hartan ere naffarek Irujo saria emanaz.

Nehor ez da harrituko, haatik, Euskaltzaindiak ere omenaldi hau egiten baitio egun, ez baita dudarik Jean Haritschelhar Euskal Herriko erakunde batekin identifikatua bada, erakunde hori Euskaltzaindia dela.

Euskaltzainek, akademietan egiten ohi den bezala, lan akademikoak eginez omentzen dituzte beren kideak. Hala egina izan dute lehenago, Luis Villasante, Piarres Lafitte, eta Federiko Krutwigentzat, bai eta, unibertsitatearekin batean, Jose-Luis Alvarez Enparantza Txillardegientzat ere. Hala egina dugu oraingoan ere. Arratsalde honetan aurkezten dugun liburuan 33 euskaltzainek, izan daitezen osoak edo ohorezkoak, edo Jean Haritschelhar buru den Literatura batzordekoak, azterlanak eskaintzen dizkiogu beraz, liburu gotorra osatuz.

Gramatika, eta hizkuntza konparaketa, literatura, onomastika, gizarte eta historia solasak, gai guzietarik, aurkitzen da liburuan. Erran gabe doa ezin has naitekeela hemen ororen bederazka aipatzen. Ordea, batzuk argira ekarriz, besteak ilunpean uzten baitira, ez nuke nahi nehoi mingarri gerta dakizkion aurkezpen honetako solasak.

Halere, irakurle zenbaiten jakin mina zerbait gisaz pizteko asmoz eta salbuespen bat eginez, erran dezadan, Jean Haritschelhar gaztean pilotari ere izana baita, segur naiz, gogotik irakurriko dutela, guk bezala, Emile Larre haren herki-deak apaiz pilotariez idatzi artikulua, Orson Wellesek eginikako film hartako zenbait irudik bezala, Obaba galdu baten nostalgia zenbaiti ekarriko diena.

Ohi den bezala horrelako liburuetan, hastapenean, omenduaren lanak bereziki aipatzen dira. Bi partetan egina dugu Jose Luis Lizundiak eta biek lan hori: hark gogorarazi du zer izan den Haritschelharren ibilaldia gure akademian (eta gero aipatuko dizkigu berak hemen berean), eta nik, bestelako eta bereziki unibertsitateko haren lanak kontuan harturik, bildu dut haren bibliografia akademikoa, irakurleak ikusten ahalko duen bezala, 1960an hasirik 2006 arte 400 erreferentzia baino gehiago dituena.

Kopurua bera adierazgarria da eta aski klarki bere buruz mintzo. 2006 arte erran dut, ezen ez da bukatua, ez hetsia, zerrenda hori. Joan den astean Baionan idazkolarik atera den *Lapurdum* aldizkariaren azken zenbakian argitaratzen baita Haritschelharren ikerlan berri bat, urteetan antropologo batzuk hainbeste mintzarazi dituen etimologia misteriotsu bat argituz: *aitaginarreba* eta *amaginarreba* hitzena, hain zuzen.

Lan akademiko horien guzien artean bat bereziki hautatu behar balitz, nola ez, Pierre Topet Etxahun koblagileaz eginikako doktore ikerketa aipatu behar litzateke, nik uste. Zergatik? Bi arrazoirengatik:

- lehenik, luzaz hura izan baita literatura testuen ikerketarako euskalariek izan duten erreferentzia nagusia;

– bigarrenik, erakustera ematen baitu nola Eskola Normaleko gain-gaineko formazio klasikoa hartu ondoan, Jean Haritschelharrek jakin izan duen bere unibertsitate jakintza Etxahun bezalako eskolarik gabeko koblakari baten aberastasunak agerian ematen, eta manera horretan euskarazko herri koblak unibertsitateko estudioetan sarrarazten.

Bizkitartean, ez dira haren lanak, zerrenda bibliografiko horretan eta Euskaltzaindiko kargudun gisa eginikako lanetan gelditzen. Haietaz gain, hor ditugu, lehenik, urtez urte, astez aste *Herria* astekarian idatzi lerroak. Alde batetik, Gehexan Ponttoren ohar eta ateraldiak, batzuetan piko eta zimikoak, haietarik batzuk *Ponttokeriak* deitu liburu batean argitaratu zirenak, eta beste aldetik, *Telebista leihotik* saileko iritziak, kritika moduan eginak.

Hor ditugu gero Iparraldean euskararen aldeko ekimenetan egin ekarria, dela Euskal Unibertsitatearen lehenbiziko urratsak izan ziren biltzar haietan, Baionako Euskal Museoko Zuzendari izanik gerizatu zituenak, dela IKAS batasunean edo euskararen aldeko beste gisa bereko hainbeste ekimenetan.

Baina ororen gainetik hemen agerian utzi nahi nuke zenbat zor dioten Haritschelharri Baionan orain diren unibertsitate mailako irakaskintza eta ikerketa egiturek, berak eman baitzien lehenbiziko bultzada, horrelakorik egitea oso zaila zen garai batean. Euskal estudioentzat hetsiak ziren errepideak utzirik, bide xendra lerrakor batzuetan barna ibili zen euskal ikasketen aitzinarazteko, eta horrela sortu zen handik zenbait urteren buruan osoki ezagutuko zen Euskal estudioen saila Baionan.

Bururatzeko, Jose Luis Lizundiari hitza utzi baino lehenago, zilegi izan bekit omenezko hitz hauek esker oneko solasekin bururatzea. Bai, Jean, Euskaltzaindia bezala euskalaritzako beste egitura asko dira zure aldera zordun direnak, are gehiago erran nezake ni bezalako ikertzaileak, beti aurkitu baitugu zuregana jitean aholku eta sostengu. Orogen izenean, mila esker!

JEAN HARITSCHELHARREN OMENEZKO IKER LIBURUKIAREN AURKEZPENEAN

Jose Luis Lizundia, Zuzendaritza kidea

IKER, Euskaltzaindiaren bildumako 21 zenbakia aurkezten dugu gaur. Baina ekitaldi akademiko honek, baditu ohiko aurkezpen batetik zenbait be-
reizkuntza eta, hain zuzen, horixek azpimarra nahi nituzke. Hara hor:

Izenak adierazten duen bezalaxe bilduma hau 1981ean sortu zen Euskaltzaindiari dagozkion bi eginkizun nagusietariko bat: IKERKETAREN inguruko gai orokorrak argitaratzeko. Gero, horrek ez du esan nahi, gure IKER SAIL nagusiaren barneko batzordeen lan propioak ez dutenik bere bide edo bildumarik. Hain zuzen, Hiztegegintza, Gramatika, Dialektologia, Onomastika eta Literaturak badituzte bere esparruko bildumak. IKER bilduma Nazioarteko Euskalarien Jardunaldietan (*Rencontres Internationales de Bascologues*) aurkeztutako hitzaldi, txosten eta aktekin hasi zen 1981ean, Jean Euskaltzainburuorde zela. Baina bilduma honetako aurreko hogeitau liburuetatik bik bakarrik dute gaurkoaren antza, hots, 6. *Luis Villasanteren omenaldia*, alegia, aurreko Euskaltzainburuaren omenez 1992an aurkeztua, oraingo eta 1996ean *Federiko Krutwig-i omenaldia* euskaltzain oso famatuaren omenezkoa, bildumako 10.a.

Omenezko liburua da, beraz, zeinetan parte hartu dugun 33 euskaltzain oso, ohorezko eta urgazlek gai desberdinak jorratuz. Omenezko liburu honetako jatorria zehazterakoan, oker zenbatu ez baditut honelako emaitza erakusten dute: 8 bizkaitar, 8 gipuzkoar, 4 lapurtar, 4 nafar, 3 baxenafar, 2 zuberotar, arabar 1, paristar 1, errusiar 1 eta poloniar 1. Beraz, Euskal Herri guztiko idazleek parte hartu dute.

Euskaltzainburuarekin eta Buruordearekin batera egin dut sarrerako artikulua, hirurok arduratu baiginen argitalpen honekin. Nireak «Haritschelhar 38 urte Zuzendaritzan» du izena, zeinetan azaltzen baitut hogeita hamazortzi urte luzetan, lehenengo hogeitalautan buruorde eta hamalautan buru, Jeanek Akademia honen gobernamentuan egindako ahaleginak. Irakur ezazue otoi nire lan xumea horren frogatzat. Ez luzatzeko hara hor, sarreratxoaren ondoren kapituluak: 1. Zuzendaritzan Iparraldeko ordezkari, 2. Zuzendaritzan buruorde, 3. Zuzendaritzan buru, 4. Batzorde arduetan eta 5. Haritschelhar herri gizon/plaza gizon.

Azken puntu bat azpimarra nahi nuke. A. Luis Villasante euskaltzainburuak, Arantzazun berarekin ohiko nuen despatxu batean azaldu zidan kezka bat, hots, orduko argitalpen urriek behar zutela zuzendari bat eta ez jasaten zuten sakabanaketa. Iradoki nion, ene ustez, Euskaltzaindiaren argitalpenen zuzendari orokorra, Euskaltzainburu zena izan behar zela. Hala onartu eta sartu zen Barne Erregeletan eta hala izan zen Jeanen garaian eta hala da, orain, Andresenean. Horrek ez du kentzen Euskaltzainburuak ezin dituenik bildumak delega. Bada, Jeanen garaian, oker zenbatu ez baditut, 105 liburuki kaleratu zituen Euskaltzaindiak, aurreko historia guztian baino gehiago: 39 *Euskera* Agerkari (boletin)ekoak; 12, IKER; Hiztegiak, *Orotariko Euskal Hiztegi* gehienak koedizioan aparte, 5; Gramatikak, 6; ONOMASTICON VASCONIAE, 21; Izendegiak, 6; Literatura, BBKko urteko lau sariak aparte, 14; EUSKARAREN LEKUKOAK, 9; P. Yrizarren, MORFOLOGIA DEL VERBO AUXILIAR, 13; ATLASaren *Antologia*, 1; argitalpen soltea, 1.

Labur bilduz, bere hurbileko edo urruneko batutapeko edota delegatutako uzta ederra. Amaieran, hau ere esatea nahi izan dut.